

Vraag en antwoord: gender en globalisatie

Het debat rond globalisering en gender is niet altijd even makkelijk te volgen. De impact van globalisering op gender is een complex netwerk van relaties tussen economische principes, pragmatische overlevingsstrategieën, sociale rollenpatronen en verwachtingen. Voor wie het bos door de bomen niet meer ziet, zetten wij de basisprincipes nog eens kort op een rij.

Globalisatie?

Wat is globalisatie? Een concrete omschrijving van dit complexe fenomeen is niet evident. Een goede omschrijving werd gegeven door de Groep van Lissabon:

'Globalisering heeft betrekking op de veelheid van koppelingen en interconnecties tussen staten en samenlevingen die het huidige wereldsysteem vormen. Ze beschrijft het *proces* waardoor gebeurtenissen, beslissingen en activiteiten in een bepaald deel van de wereld belangrijke gevolgen gaan hebben voor de individuen en gemeenschappen in heel andere delen van de wereld.

Globalisering omvat twee afzonderlijke fenomenen; *bereik* (of uitbreiding) en *intensiteit* (of verdieping). Enerzijds definieert zij een reeks processen die het grootste deel van de aarde omvatten of die wereldwijd opereren. Anderzijds impliceert ze een intensivering in de niveaus van interactie, onderlinge verbondenheid of onderlinge afhankelijkheid tussen de staten en de samenlevingen die de wereldgemeenschap vormen.'

Uit: Riccardo Petrella (e.a.), *Grenzen aan de concurrentie: De groep van Lissabon*. Brussel: VUB press, 1995.

Economische en culturele globalisatie

Met globalisering wordt vaak enkel *economische globalisering* bedoeld. De wereldwijde handel van goederen, diensten en (vooral de laatste jaren) kapitaal.

De impact van *culturele globalisatie* mag echter niet verwaarloosd worden. De wereldwijde spreiding van ideeën, waarden, normen en sociale rollen heeft een impact op de sociale en culturele verhoudingen tussen mensen en gemeenschappen.

Hoe past gender in dit verhaal?

Genderrelaties en genderrollen worden bepaald door de complexe interactie tussen ideologie en economisch pragmatisme.

De relaties tussen mannen en vrouwen en de sociale rollen die ze opnemen, worden tot op zekere hoogte bepaald door de heersende *ideologie*, door de sociale, culturele en politieke patronen en verwachtingen van een *gemeenschap*.

Maar ook *praktisch economische* overwegingen spelen een doorslaggevende rol. Welk takenpakket nemen mannen en vrouwen in werkelijkheid op? Wie heeft toegang tot financiële en productieve instellingen?

Veranderingen in ideologie (veroorzaakt door zowel culturele als economische globalisatie) en economische veranderingen hebben dus invloed op genderrelaties. Deze relaties bepalen op hun beurt de concrete gevolgen van economische trends op vrouwen.

Impact op vrouwen

Om de impact van economische tendensen op vrouwen te begrijpen, moet je kijken naar het reële takenpakket van vrouwen. Traditioneel hebben vrouwen meerdere taken.

Binnen het gezin hebben ze een inkomensrol en een zorgrol te vervullen. De zorgarbeid beperkt zich meestal niet tot de familie. Binnen de leefgemeenschap zijn het vaak de vrouwen die het sociaal netwerk onderhouden. Ze zorgen voor de samenhang en het welzijn van de groep.

Gender is natuurlijk niet de enige breuklijn

Vrouwen met toegang tot hoger onderwijs, kapitaal en professionele vorming, krijgen doorgaans nieuwe mogelijkheden door de globalisatie. De groeiende werkgelegenheid creëert nieuwe kansen voor vrouwen.

Arme, laaggeschoolde vrouwen daarentegen worden eerder geconfronteerd met de negatieve neveneffecten van globalisatie.

Noord Zuid

Globalisatie heeft geleid tot grotere rijkdom in sommige landen. In andere landen zorgde economische globalisatie voor economische crisissen, het ineenstorten van levensstandaard, etnische conflicten, sociale vervreemding en grote onveiligheid. Kortom, globalisatie heeft meestal de bestaande ongelijkheden versterkt.

Gender en de exportindustrie

Een van de basisprincipes van vrije handel is de concurrentiestrijd. Om scherpe prijzen te bieden, vestigen grote bedrijven zich daar waar ze goedkope werkkrachten vinden. Uit studies blijkt dat de exportindustrie in arme landen voor een groot stuk steunt op de arbeid van vrouwen. Industrieën trekken vooral ongeschoolde vrouwen aan als goedkope en volgzame arbeidskrachten. Het organiseren van vakbonden en de onderhandelingen voor betere arbeidsvoorzieningen zijn al jaren in de handen van mannen. De kwetsbare positie van vrouwen wordt in stand gehouden door de traditionele rolverdeling.

Economische crisis en het inkomen van vrouwen

Tijdens economische crisissen hebben vrouwen, als goedkope werkkrachten, vaak meer arbeidskansen dan mannen. Het inkomen van vrouwen wordt belangrijker, ze moeten instaan voor het hoofdkomen of zorgen voor een bijkomend inkomen via tijdelijke en slecht betaalde jobs. Om te kunnen werken, migreren vrouwen vaak zonder hun familie. Door de crisis wordt het uiteraard nog moeilijker voor vrouwen om betere arbeidsomstandigheden te eisen. Vrouwen komen terecht in tijdelijke, makkelijk vervangbare jobs.

Economische crisis en de zorgtaken van vrouwen

Als gevolg van economische crisis kan de staat niet langer instaan voor sociale voorzieningen zoals onderwijs en gezondheidszorg of voor essentiële nutsvoorzieningen zoals water en elektriciteit. De klassieke reactie van instellingen als de wereldbank of het IMF (Internationaal Munt Fonds) is privatisering. Dit zorgt ervoor dat die diensten niet langer toegankelijk zijn voor lage inkomens.

In de praktijk betekent dit dat vrouwen en meisjes ingezet worden voor watervoorziening, de zorg voor zieken, kinderen en ouderen en dergelijke meer. Wanneer de kosten voor onderwijs te hoog worden, worden vooral meisjes van school gehaald. Ten eerste omwille van het gangbare geloof dat vooral jongens een opleiding nodig hebben om te kunnen slagen in het leven. Maar er is ook een puur pragmatische reden: wanneer moeders van huis zijn om in het familie-inkomen te voorzien, moeten meisjes de zorgtaken overnemen.

Besparingen in de sociale sector komen terecht in statistieken, de extra last voor vrouwen blijft echter onzichtbaar. Zolang die niet zichtbaar gemaakt wordt, zullen crisismaatregelen blind blijven voor de noden van vrouwen.

Vicieuze cirkel

Het conflict tussen kostwinners- en zorgrol is nefast voor de toekomst van meisjes. Door gebrek aan scholing komen meisjes later in hetzelfde arbeidscircuit terecht als hun moeders. Ook zij komen terecht op laaggeschoolde, makkelijk vervangbare arbeidsplaatsen. Bij de overgang van hand naar mechanische arbeid worden vooral vrouwen getroffen omdat zij een grotere kenniskloof moeten overbruggen om te leren omgaan met (nieuwe) technologieën.

Informele arbeid

De impact van vrije handel is het best merkbaar in de informele sector waar vooral vrouwen werkzaam zijn. Met informele arbeid wordt thuisarbeid bedoeld, arbeid dus die niet zichtbaar is in de economische statistieken. De informele arbeid varieert van huishoudhulp tot het produceren en verkopen van zelfgekweekt voedsel of handgemaakte goederen. Paradoxaal genoeg is de informele arbeid door de globalisering toegenomen. Grote industrieën laten stukwerk in onderaanneming uitvoeren. Bij een economische crisis stappen meer vrouwen in de informele sector om bij te verdienen. Ook een groot aantal vrouwen die hun werk verliezen komen er terecht. Thuiswerk is aantrekkelijk omdat het de dubbele taak van vrouwen eenvoudiger maakt. Er is uiteraard weinig controle over de omstandigheden van informele arbeid. Voor ondernemers is het een goede zaak. Zowel de productie- als de arbeidskosten kunnen laag gehouden worden en door de aard van informele arbeid is de organisatie in vakbonden sowieso moeilijk.

Gender en kwijtschelding van de schuld

De zware schuldenlast van veel ontwikkelingslanden creëerde absurde situaties. De afbetaling van de schuld slorpt het BNP en de exportinkomsten op. Ondertussen blijven de interesten op schulden stijgen.

Door de zware schuldafbetaling kunnen regeringen niet langer investeren in sociale sectoren en openbare nutsvoorzieningen. De rekening hiervoor wordt, zoals eerder gezegd, aan vrouwen gepresenteerd. Deze achteruitgang wordt in de hand gewerkt doordat de schuldeisers bepaalde beleidsmaatregelen gaan opleggen die belangrijk zijn voor de industrie. Zo zal, bijvoorbeeld, het aanleggen van een uitgebreid wegennet om de export te stimuleren voorrang krijgen op toegang tot onderwijs voor iedereen.

Gender en taksen

Om de armste lagen van de bevolking te ontzien, worden er maatregelen getroffen voor belastingvermindering. Op zich een goede zaak natuurlijk, problematisch is echter dat deze maatregelen niet genderneutraal zijn.

Zo geldt een belastingvermindering enkel voor het loon van het gezinshoofd, in de meeste gevallen is dit de man. Zelfs als de vrouw in realiteit voor het hoofdkomen zorgt, wordt haar loon nog even zwaar belast. Dit heeft een belangrijke impact op de autonomie van vrouwen.

Een ander voorbeeld is de taxatie op cash geld. Om rekeninghouders aan te moedigen, wordt cash geld extra belast. Vrouwen mogen echter vaak geen rekeninghouder zijn, waardoor hun inkomen nog eens belast wordt.

Dit zijn maar enkele voorbeelden van kleine maatregelen die een enorme impact hebben op het leven van arme vrouwen.

Kortom

De huidige principes van vrije handel hebben nefaste gevolgen voor de mogelijkheden van vrouwen om zich te ontwikkelen tot zelfstandige individuen in de samenleving. Door de complexe en verborgen aard van de veroorzaakte druk op genderrollen en relaties, komt ook de mogelijkheid om gelijkwaardige relaties met familieleden en leden van de gemeenschap op te bouwen in gevaar.

Economische crisissen in het bijzonder, hebben onmiddellijke en concrete gevolgen voor vrouwen uit middel tot lage inkomens: verhoging van de huishoudelijke lasten, minder (formele) arbeidsmogelijkheden, minder toegang tot land en bezittingen, minder voedsel, verminderde gezondheid, minder onderwijskansen, sociale vervreemding en vaak ook vervreemde familierelaties.

Deze rechtstreekse gevolgen hebben lange termijn gevolgen voor de mogelijkheden van

vrouwen in de toekomst.

Bronnen

Guttal Shalmali, *Women, Economic Globalisation and Economic Crises. Presentation at the conference: "Liberalisation and Deregulation: Women Say NO to speculation!"*. Brussel, 12 oktober 2001.

Keller-Herzog Angela, *Globalisation and Gender - Development Perspectives and Interventions. Discussion paper for Women in Development and Gender Equity Division, Policy Branch Canadian International Development Agency*. December 1996.

Duidelijke informatie over dit onderwerp kreeg ik op de **'Vrouwen zeggen Neen tegen financiële speculatie'** van de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling. Brussel, 12 oktober 2001.

Een verslag van de studiedag kan je nalezen op de www.11.be (standpunten/gender).

De uiteenzettingen van de vele sprekers en spreeksters zullen samen met de discussies en aanbevelingen verwerkt worden in een brochure, die eind 2001, begin 2002 beschikbaar zal zijn. Wie op de hoogte wil blijven van de geplande initiatieven van de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling, of de brochure wil ontvangen, kan een e-mail sturen naar Samira.Wymeersch@11.be

Mieke Maerten